

NOVICE

kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik **Dr. Janez Bleiweis.**

Tečaj IX.

O sredo 3. kimovca (ranojesna) 1851.

List 36.

Narodska pesmica iz Liburnie.

(Zapisana kakor čujena.)

Majka je Maru
Priku mora zvala.
»Hodi, Mare moja,
Ako si oprala.«
»Nisam, majko moja
Ni dobro počela.«
»Ča si mi ti, Mare
Letni dan delala?«
»Pol mora sam majko
Rožice tergala.«
»Al si jih ti, Mare,
Čuda natergala?«
»Obe ruke majko,
I oba rukava.«
»Kemu si jih, Mare,
Naj več darovala?«
»Brajnu sanjih, majko
Brodič nakercala,
A ljubčicu sam jih
Fačol navezala.«
»Zač jih nisi, Mare,
Ljubu naj več dala?«
»Zač ljubčica ču si
Druga dobaviti,
A brajniča neču
Nikad nijednoga.«

Zbudi se lanoreja austrijska!

Pridelovanje in obdelovanje lanú in konopelj v našim cesarstvu tako zlo peša, da že davnej zvedeni možje na vès glas kličejo: „zbudi se lanoreja austrijska, scer bo Angleška dežela s svojim platnénim blagam domače bolnike popolnoma zaterla. Krepák glas je povzdignil o ti zadevi tudi letos 2. rožnika v obertnijski Dunajski družbi slavnoznani g. Jakob Reuter, varh c. k. umetnijske shranilnice *), ki zasluži, da se razlega krog in krog po vsih deželah, in če ravno ni pričakovati, da bi se kmalo in povsod zgodilo, kar g. Reuter za povzdigo lanoreje v našim cesarstvu za potrebno spozná, ne bojo vunder njegove besede le glas vpijočiga v pušavi ostale — tù in tam bo sème njegoviga opomina prihodnosti dobriga sadú saj koliko toliko rodilo.

Da pridelovanje lanú in izdelovanje platna je tudi na Krajnskem v primeri nekdanjim časam zlo opešalo, je sploh znano. Koliko se je nekđaj iz Loške okolice na Gorenskem platna čez morje vsako leto prodalo — koliko pa se ga sedaj prodá? Nekđaj je cvetela kupčija s platnam v Loki in Loški okolici — šlo je blagá na kupe v ptuje dežele, in kupčija ž njim je več kupčevavcem lep dobiček donašala.

*) »Vortrag über Leinen-Industrie in Oesterreich«. Gehalten in der Monats-Versammlung des n. ö. Gewerb-Vereins am 2. Juni 1851 vom Herrn Jakob Reuter, k. k. Rath und Custos des k. k. technischen Cabinetes. Wien 1851.

Vzroki, da kupčija z domačim platnam in platnénim blagam sedaj že več let peša, so scer mnogo-verstni; vunder se dajo vsi v dvojnem zapopasti: v našim cesarstvu hodi lanoreja rakovo pot, v družih deželah, zlasti na Angleškem, pa napreduje krepko od leta do leta; tako je šla ta reč tam gôri, pri nas pa dôli. In še bolj nas bojo Angleži (Englendarji) prehiteli, če se ne bomo marljivo ganili. Že se po mnogih deželah, zlasti pa na Dunaji, družbe pripravljajo, svét g. Reuterja izpeljati.

Po tem predgovoru bomo povedali svojim bravam kmetijskiga, obertnijskiga in kupčijskiga stanú, pa tudi domoljubam sploh; kaj da bi se dalo za povzdigo lanoreje in domačiga prediva storiti. Poslužili se bomo v tem tistiga oklica, ki ga je spodnje-austrijsko obertnijsko društvo in pa Dunajska družba *) v ta namen razglasila.

„Reja lanú in konopelj kakor predivo in platno grejo že delj časa v Austrii rakovo pot; sedaj pa narveči nevarnost žuga kmetovavcam, fabrikantam in kupčevavcam, da bojo mahoma Angleži naše dežele s platnam nasuli, ker pri njih se suče že 4 milione vretenc na mašinah, ki préjo sučejo, na vsim Austrian-skim z Nemškim vred pa se suče le 75 do 80.000 predivnih vretenc.

„Ta potreba, austrijsko lanorejo in pridelovanje prediva povzdigniti, je pa tolikanj veči, ker Angleška dežela ima, zraven svojih milionov prejnih vretenc, za pridelovanje lanú in za pripravljanje dobre preje toliko dobrih naprav, kakor da bi hotlo pavoljnati mu blagu slovó dati in le platnéno delati.“

„Pomoček za povzdigo domačiga lanú in prediva je pa le v tem iskati, da se toliko in tako dobre preje domá pridela, da ni treba domačim fabrikam ptuje robe iskati.“

„Da se dobra preja izdela, ne pomagajo samo umetne predivnice, kterih je na Austrianiskim že dovelj znanih, ampak to je pred vsim potreba, da se dober lan séje, in da se zna lan dobro goditi (rösten) in tréti, kar se pa na Austrianiskim ne stori.“

„Pravo godenje in trenje je tedaj podlaga za povzdigo domačiga blagá.“

„Da se pa to zgodi, kaj je potreba storiti?“

„Pogledati je treba v druge dežele, kjer se veliko dobriga prediva pridela, sosebno na Belgio, Angleško, Ameriko in tudi na nektere dežele Nemškiga, kako tam delajo.“

„V téh deželah je ta reč vsa drugač, kakor pri nas, kjer kmet sam lan séje, puli, godí, tare — in po tem predivo prodá. Naši kmetje tedaj pride-lujejo lan in izdelujejo predivo sami.“

„V ptujih deželah pa kmetje samo lan séjejo, in ga še na njivi stoječiga prodajo takim, ki se

*) Aufruf der Landwirthschaft-Gesellschaft und des nied. österr. Gewerbevereines in Wien.

samó z godenjem in trenjem pečajo, katerih opravilo je tedaj edino to: iz lanú predivo napravljati“.

„Tako so ti kupčevavci sredina med kmetam in med predivskimi fabrikami, — pri nas pa téh srednikov ni“.

„Tak izdelovavec prediva se v imenovanih deželah s kmetam zastopi: kakošno séme naj vseje, kako naj njivo za setev pripravi, kako naj lan na njivi glešta, in kdaj naj ga populi, — on kupi lan ali konopljo, ko še na njivi stoji in ga prevzame od njega; godenje in trenje je po tem njegova skerb“.

„Kaj nek to pomaga za poboljšanje domačiga prediva? in kakošen dobiček izvira iz tega za kmeta?“

„Dobiček je tale: Kmet zamore pri takinapravi veliko lanú in konopelj, kot kupčijsko blagó, vsejati, brez da bi mu treba bilo skerbeti, kako in kdaj ga bo domú spravil, godil in terl, — za vse napake in nesreče, ki se zamorejo pri godenju in trenju primeriti, mu ni treba mar biti, prodaja lanú ali konopelj na njivi mu gotov denar prinese“.

„Ta kupec lanú pa si bo sam prizadeval, da bo lan lepo godil in terl in lepo predivo napravljaj, ktero bo lože spečal, kakor slabo“.

„Tako se bo dobilo lepši predivo“.

„Da se pa to tako rekoč novo rokodelstvo po Austrijskim osnuje, je treba, da se družbe napravijo, ktere po vsih deželah Austrijskiga, ki so za sétev lanú pripravne, take ljudi na noge spravijo, ki se bojo s tem rokodelstvom umno pečali, in ktere znamo po njih opraviu predivarje in konopinarje (Lein- und Hanf-Zurichter) imenovati“.

Dunajska družba bo nar poprej godivnico in pajštvo po belgiški in angleški podobi napravila v izgled drugim enakim napravam.

Vsak deležnik te družbe plača za 1 delnico (akcio) 500 gold., vzame pa taci delnic, kolikor jih hoče; po znesku, s katerim se je vdeležil, je deležnik tudi dobička. Dosihmal je ta družba že 23,000 gold. skup spravila.

Želeti bi bilo, da bi se obertniki, fabrikanti in sploh bogati možje te nove naprave prav pridno vdeležili, da se tako domače blagó poboljša, kmetam in rokodelcam zaslužek pa naklone.

Vodila *),

vreme po téku oblakov 6 mescov pred povedati.

Po skušnjah Janeza N. Čepa.

K. L. Litrov je rekel: „Nikdar ne bo noben človek skrivnosti nature zapazil, da bi zamogel prihodnje vreme pred vediti“.

Ali ni ravno vse gotovo, kar kak slavni možrêče, in marsikaj se je že znajdlo, česar nekaj let poprej še nihče sanjal ni — začne g. Čep svoje „vodila“.

Pervo vodilo za pozneje poskušnje — pravi na dalje — so mi dali moja rajnka mati, ko so neki poletni dan oblake ogledovali, rekoč: „Ljubi sin! ti černi oblaki, ki jih nad sabo vidiš, bojo prinêšli velik sneg“. In zares je padlo na zimo toliko snegá, da mi je do pers segel, ki me je opomnil, kar so mi mati poleti rekli. Vunder si takrat še nisim mogel misliti, da bi se iz oblakov prihodnja vremenost zvediti zamogla, česar so me 50 letne poznejne skušnje prepričale. Te so me učile sledečiga poglavitniga vodila:

Kakor je danes v tem kraju, kjer nebo

*) V poslednjim listu smo razdeli svoje misli zastran vremenskiga prerokovanja; naj prejmejo častiti bravci pričujoče vodila tedaj le kot — novico, in naj nam ob svojim času oznanijo, ki jo bojo poskusili, svoje skušnje.

Vred.

ogledujem, tek oblakov — ravno tako vreme bo, po sledečih vodilih najdeno in skušeno, ravno tisti dan o 6 mescih.

Od oblakov.

Vodilo prvo: Oblaki, ki grejo od sončniga izhoda (jutra) proti zahodu, pomenijo vselej gorak in rodoviten dež. naj bo pozimi ali poleti. Včasih se vidijo pod unimi oblaki mirno stoječi. Take oblake imenujem dvojne oblake; če tudi spodnji od izhoda do zahoda grêjo, pomeni to dež z gromam. Vodilo drugo: Grejo pa spodnji oblaki proti izhodu, so vselej hude znamenja: če so teški in černi, oznanijo za zimo sneg ali babje pšeno, za poletje pa točo, grom in blisk, in hitrejši ko jih veter žene, s toliko večim viharjem bo prišel sneg ali toča. So pa spodnji oblaki lahki, naletuje pozimi tanjki sneg, poleti pa pride merzel dež, ki, če dolgo terpi, slabo letino napravi.

Enkrat za vselej pa veljá; da se po veči ali manjši stopnji teh predznaminj, tudi lastnost popisaniga prihodnjiga vremena ravná; za to pridejo, če so ogledovani oblaki le majhni, tudi le bolj ali manj oblačni, bolj ali manj merzli dnevi ali ure brez dežja ali snegá.

Od vetrov.

Vetrovi pridejo od tod, kamor so se oblaki pred 6 mesci vlekli.

Obilnost oblakov in hitrost njih téka dajo mero za predpovedbe močnosti vetra, ki zamore bolj ali manj merzel biti po legi kraja, iz kteriga do nas pride.

Od mraza in gorkote.

Mraz prinese burja, sever in severno-zahodni veter, kakor tudi tisti, ki od jutra piše, s tem dodajkam, kakor je bilo v 2. vodilu popisano. Hujši ko je veter, hujši je mraz; če so proti severju ali proti sončnim izhodu teški oblaki se naglo privlekli, pridejo vetrovi, posebno pozimi, s takimi oblaki, ki nam clo vso sončno gorkoto vzamejo in še večí mraz napravijo. Če se pa le lahki in rahli oblaki proti severju in sončnemu izhodu počasi plazijo; nam oznanijo od ond ot pridijočo sapo brez veliciga mraza pozimi, poleti pa jasno in gorko vreme. Vunder pride na pisane (gestreifte) oblake hujši večer, kakor bi bil sicer prišel.

Oblaki, ki grejo proti jugu ali proti sončnim zahodu (z razločkam pod pervim vodilam zaznamovanim) so vsaki letni čas predznamnja gorkote, in vročina poleti bo tolikanj hujši, kolikor manjši so bili oblački, ki so se proti počasi vlekli.

Od letniga časa.

V teh vodilih se rajtata le 2 letna časa: zima in poletje, katerih začetek in konec léga in navadno vreme kraja določita. Tako postavim je v Rovini že vse lepo zeleno in poletinski čas — 10 milj odtod na gori Učki je pa še terda zima.

Kako se naučiti, oblakoték poznati.

Vsak človek se zamore brez učenosti s tekam oblakov soznaniti.

Ki hoče to vednost zadobiti, naj se le s tem soznani, da pod milim nebam natanjko vé: kje je sončni izhod — kje pa zahod.

● zadevah eniga samiga slovan-skiiga jezika.

(Konec.)

Tudi v tem: kateri jezik naj bi se za vesoljno-slovanskiga književniga izvolil, so misli različne.

Od tistiga nasvéta, da naj bi se namesto eniga jezika 5 književne narečja (rusko, poljsko, česko, ilir-